

Evaluation of the Narrations About Ribât in the Hadiths

Emine DURMUŞ ^{1*}

¹ Faculty of Theology, Amasya University, Amasya, Türkiye, ORCID: 0009-0006-1016-0739

ABSTRACT

This article aims to systematically bring together the hadiths on ribât and analyze them in depth. While the word "ribât" generally means to bind something, to make it fixed, etc., in Islamic literature, it has vital meanings such as guarding the borders against enemy attacks, preparing for jihad and protecting Islamic lands in order to ensure the security of Muslims. Among the hadiths analyzed, "A day of ribât in the way of Allah is better than the world and everything in it. The interesting narrations that "a night of vigil/ribât in the way of Allah is better than a month of fasting and taraweeh" and that a person on ribât duty earns rewards as if he had spent all his time in worship come to the fore. The hadiths that the book of deeds of the murâbîit will not be closed until the Day of Judgment and will protect him from the torment of the grave are also analyzed in detail. These hadiths, which associate ribât with important tasks such as the defense of Islam and the protection of lands, have a thought-provoking value in the context of today's strategic and security issues. By providing detailed information on the meaning of the word ribât, its historical process, and ribât in the Qur'an, a broad perspective on the subject is provided. At the same time, the subject of ribât is discussed from many aspects and its reflections on the present day are emphasized, and the subject is examined from a historical context to the important issues of today.

Keywords: Islam, hadith, ribât, jihad, vigil in the way of Allah.

Type: Research

Article History

Received: 07.02.2024

Accepted: 02.04.2024

Published: 28.09.2024

Corresponding Author:

eminediyanet19@gmail.com

Hadislerde Geçen Ribât İle İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi

Emine DURMUŞ ^{1*}

¹ İlahiyat Fakültesi, Amasya Üniversitesi, Amasya, Türkiye, ORCID: 0009-0006-1016-0739

ÖZET

Bu makale, ribât ile ilgili hadisleri sistematik anlamda bir araya getirip derinlemesine incelemeyi hedeflemektedir. "Ribât" kelimesi, genel olarak bir şeyi bağlamak, sabit hale getirmek vb. anlamlara gelirken, İslâmî literatürde Müslümanların güvenliğini sağlamak amacıyla düşman saldırılarına karşı sınır boylarında nöbet tutma, cihat için hazırlık yapma ve İslâm topraklarını koruma gibi hayati anlamları içermektedir. İncelenen hadisler arasında, "Allah yolunda bir günlük ribâtın, dünya ve içindeki her şeyden daha hayırlı olduğu" "Allah yolunda bir gece nöbetin/ribâtın bir ay oruç tutmaktan ve teravih kılmaktan daha hayırlı olduğu" ve ribat vazifesindeki bir kişinin bütün zamanlarını ibadetle geçirmiş gibi sevap kazandığına dair ilgi çekici rivayetler öne çıkmaktadır. Ayrıca, murâbitin amel defterinin kıyamete kadar kapanmayacağı ve onu kabir azabından koruyacağına dair hadisler de detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ribâtın, İslâm'ın savunması ve toprakların korunması gibi önemli görevlerle ilişkilendirildiği bu hadisler, günümüzdeki stratejik ve güvenlik meseleleri bağlamında da düşündürücü bir değere sahiptir. Ribât kelimesinin anlamını, tarihi süreci ve Kur'an'da ribât konularını içeren detaylı bilgiler sunarak konuya geniş bir perspektif kazandırılmaktadır. Aynı zamanda ribât konusu birçok yönüyle ele alınarak günümüzdeki yansımaları vurgulanmış ve konu tarihsel bir bağlamdan günümüzdeki önemli meselelere uzanan bir perspektifle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam, hadis, ribât, cihat, Allah yolunda nöbet.

Tür: Araştırma

Makale Geçmişi

Gönderim: 07.02.2024

Kabul: 02.04.2024

Yayınlanma: 28.09.2024

Sorumlu Yazar:

eminediyanet19@gmail.com

GİRİŞ

Hız. Peygamber (sas) birçok hadisinde ribât konusu üzerinde durarak, önem ve faziletinden bahsetmiştir. Ribâtlar, İslâm Medeniyetinin erken dönemlerinde yeni kurulan köy, şehir ve dağlık alanlardan gelebilecek çeşitli saldırılara karşı koymak ve sınır hatlarındaki stratejik noktaları korumak için inşa edilen tesislerdir. İslâmîyetin yayılması ve fetih hareketlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte sınırlarda ülkenin güvenliği ve devamı için gönüllü olarak toplanan mücahitlerin yaşayıp barındıkları askerî müesseseler için kullanılan ribât ifadesini hadisler bağlamında ele alıp incelemek bu araştırmanın amacını teşkil etmektedir.

Hadislerde ribât ifadesi daha çok cihat kavramıyla beraber değerlendirilmiştir. Ribât, Allah yolunda cihat ederken bir kişinin kendisini feda ederek sınır bölgelerde bulunmasıdır. Bu yüzden de ribâtta bulunmak tehlikeli ve zorlu bölgelerde olmayı gerektirir. Nöbette olmak hem savaş için dayanıklı olmayı hem de savaş için gereken malzemeyi hazırlamayı gerektirir.

İslâm'ın ilk zamanlarında sınır bölgelerinde askerî gaye ve amaçlarla kurulan ribâtlar, zaman içerisinde çeşitli anlamlar ve farklı vazifeler üstlenmiştir. İslâm fetih hareketlerinin azalıp yavaşlaması sebebiyle askerî açıdan önemini kaybeden ribâtlar, zamanla ülke sınırlarının iç bölgelerinde kalarak sosyal ve dinî-tasavvufî faaliyetlerin yürütüldüğü bir kurum haline gelmiştir. Sosyal hayat içerisinde yoksul halkın ihtiyaçlarının karşılanıp, ticari yollar üzerinde gelip giden yolcuların barınma, güvenlik gibi ihtiyaçları giderilmiştir. Ayrıca dini hayat içerisinde de ribâtlarda kalan gönüllüler çeşitli tasavvufî akımların faaliyetlerinden etkilenecek ribâtların mescit veya dergâh gibi kullanılmasına sebep olmuşlardır.

Bu makalede, başta Kütüb-i Sitte olmak üzere temel hadis kaynaklarına ve şerhlere müracaat edilmiştir. Ayrıca Bülent Çetinkaya'nın *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât (VII-XIII. Asırlar arası)* tezi ile Murat Arapoğlu'nun *İslâm Mimarisinde Ribâtlar* isimli tezlerinden yararlanılmıştır. M. Fuat Köprülü'nün 1942 yılında Vakıflar Dergisinde yayınlanan *Ribât* makalesi ve Selami Sönmez'in *Ortaçağ Türk ve İslâm Dünyasında Kervansaraylar (Hanlar-Ribâtlar)* isimli makalelerinden de istifade edilmeye çalışılmıştır. Genel olarak ribât hakkında yapılan çalışmalar arasında ribât'ın özel olarak hadisler çerçevesinde ele alınıp incelenmemesinden kaynaklanan eksikliğin giderilmesi sebebiyle bu çalışma kaleme alınmıştır.

RİBÂT KAVRAMI VE TARİHİ SÜRECİ

Ribâtın Tanımı

Ribât kelimesi sözlükte şerit, bağ, bent, râbita büyük yolcu hanı veya oteli, yoksulların kullandığı misafirhane ve kervansaray; bir şeyi bağlamak, sabit hale getirmek ve demir atmak gibi anlamlara gelmektedir. Başka ek ve kelimelerle kullanıldığında temas ettirmek, bağlantı kurmak, birini güçlü kılmak, kalbine kuvvet vermek, kendine hâkim olmak, soğukkanlı

olmak, saf tutmak, saf düzenine geçmek, mevzilenmek, gayesi amacı için savaşmak gibi çeşitli anlamlara gelmektedir.¹

Ribât, herhangi bir şeyi rabt ve zabt etmek için kullanılan ip, bağ ve at sürüsü manasına gelmekle beraber hudutta düşman tecavüzüne maruz yerlerdeki karakol cinsinden binalarla tekke yerine kullanılır.² Ribât kelimesi iki şeyi birbirine bağlayan ip, bağ, bent ve alaka, münasebet olmak üzere iki farklı anlama gelmektedir.³ Râbit kelimesinin çoğulu olan ribât kelimesi herhangi bir savaş anında kullanılmak üzere en az beş attan oluşan birlikleri ve bu atların bakımının yapıldığı mekân olarak kullanılmaktadır.⁴ Sınırlarda askerlerin atlarını bağlayıp nöbet tuttıkları yerlere ve zamanla buralara kurulan yapılara ribât, Allah yolunda cihat sevabını alabilmek için ribâtlar da toplanan gönüllü askerlere de murâbit adı verilmektedir.⁵

Arapça r-b-t kökünden gelen ribât kelimesi düşmanla savaşmaya hazır olarak bekleyen süvarilerin atlarını bağladığı yer anlamında kullanılmıştır. Ribâtların kurulup meydana getirilmesinde cihat düşüncesi hâkim olup ribâtlar dinî-askerî bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ribâtlar çoğunlukla sınırda ve stratejik mevkilerde kurulmuş sağlam yapılardır. Özellikle cihat için gelen gönüllülerin toplanma merkezi ve savaş zamanında civar halkı için korunma ve barınma yeridir.⁶

Ribât kelimesinin çeşitli anlamları incelendiğinde geniş bir anlam zenginliğine sahip olduğu görülür. Aslında ribât, düşman saldırısına karşı sınır boylarına kurulmuş yapılar olup Kur'ân-ı Kerim'de 'Ribâtu'l-Hayl' ifadesiyle yer almaktadır.

Ribâtın Tarihçesi

Ribât, geçmişten günümüze gelinceye kadar çeşitli vazifelerin yüklendiği bir müessese olmuştur. Özellikle İslâmiyet'in ilk zamanlarında Allah yolunda cihat etmek isteyen mücahitlerin bir araya geldiği, fetih hareketlerinin yürütüldüğü ve o bölgede yaşayan halkın bir kısmının gelip barınak olarak kullandığı yerdir. Tarihi Süreç içerisinde ülke sınırlarının değişmesi sebebiyle birçok ribât, askerî fonksiyonunu yitirip fakirlerin ihtiyaçları, devlet yollarının korunması gibi sosyal anlamda ve daha sonra din büyükleri önderliğinde ibadethane, zikir hane ve dini eğitim faaliyetlerinin sürdürüldüğü mekânlar olarak varlığını korumaya devam etmiştir.⁷

Hz. Muhammed'in, Mekke döneminde kendisinin bizzat yönettiği siyasi bir yapı olmadığı gibi, komuta edebildiği askerî bir yapı da yoktu.⁸ Medine'ye hicret etmesiyle beraber Müslümanların ve bölgedeki diğer insanların özgürce yaşamalarını sağlamak amacıyla idarî,

¹ Serdar Mutçalı, *Arapça- Türkçe Sözlük* (İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995), 305.

² Mehmet Zeki Pakalın (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993), "Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III", 3/37.

³ Şemseddin Sami, *Kâmûs-i Türkî* (İstanbul: İkdâm Matbaası, 1899), 1/652.

⁴ Bülent Çetinkaya, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât (VII-XIII. Asırlar Arası)* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 5.

⁵ İsmail Yiğit, "Ribât", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (2008), 35/76-79.

⁶ Çetinkaya, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât (VII-XIII. Asırlar Arası)*, 10.

⁷ Çetinkaya, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât (VII-XIII. Asırlar Arası)*, 21.

⁸ İsmail Pırlanta, "Hz. Ömer Döneminde Askerî Teşkilat", ed. Ali Aksu, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 1* (Sivas 2018), 533.

malî, askerî ve sosyal anlamda bir düzen kurma yoluna gitmiştir. O'nun kurduğu sistem insanı ön plana çıkarıp eşitliği ve hakkı savunmaktaydı.⁹

Hiz. Peygamber, -cihat için müsaade edilmesiyle birlikte¹⁰ sefer anında çağırabilmek için gönüllülük esasına dayalı askeri bir teşkilat oluşturmuştur. Bu teşkilat sayesinde Müslümanların güvenliğini sağlamak, dinlerini muhafaza etmek ve dinin tebliğ edilmesi hedeflenmekteydi. Gerek Hiz. Peygamber gerekse Hiz. Ebû Bekir döneminde askerlik vazifesi, Yüce Allah'ın rızası ve elde edilecek mükâfata erişebilmek maksadıyla yapıldığı için düzenli bir askerî birlik oluşturma gereğinden uzaktır.¹¹

Hiz. Ömer yönetiminin ilk dönemlerinde askerlik hizmeti gönüllük esasıyla devam etmiştir. Ancak halifeliğinin ilk günlerinde ordu için asker toplamada yaşanan gönülsüzlük veya soğukluktan dolayı oldukça kaygılanarak başarılı ve kalıcı fetihler yapabilmek için gönüllü birliklerle beraber kalıcı tedbirlerin alınması gerektiğini düşünmüştür.¹² Bu bağlamda İlk defa Hiz. Ömer tarafından oluşturulan divan teşkilatının yalnızca idari ve mali bir düzenleme olarak kalmayıp aynı zamanda askeri hizmetleri hızlandırarak düzenli orduya geçişi hızlandırdığı görülmektedir. İlerleyen süreçte Hiz. Ömer döneminde kurulan ordugâh şehirlerinde herhangi bir saldırı ihtimaline karşı 4.000 atlı birlik ve atların içinde barındığı meralar oluşturularak acil durumlarda olay mahalline hızlıca ulaşmak hedeflenmiştir. Ayrıca Küfe'deki el-Ârı adındaki ordugâh şehrinde devlete ait orduya yardımcı olmak üzere hazır bekleyen 4.000 savaş atından bahsedilir.¹³

Hiz. Ömer döneminde başta Suriye sahillerindeki merkezler olmak üzere sınır şehirleri birer ribât sayılmış ve ribât-cihat kelimeleri birbiriyle eşanlamlı olarak kullanılmıştır. Hiz. Osman döneminde ise döneminde Bizans saldırılarına karşı Suriye –Mağrip sahillerine askerli seferler düzenlenip, eski yapılar yeni askeri bina ve kaleler inşa edilmiştir. Emevîler zamanında Suriye ve Irak'ın kuzeyindeki sınırlara kale ve karakollar yaptırılarak Akdeniz sahil güvenliğini sağlayan ribâtlar yapılmıştır.¹⁴

İslâmiyet'in Arap Yarımadası'nın dışına yayılması ile ribât yapılarının ilk defa ortaya çıkması arasında kuvvetli bir bağlantı vardır. Nitekim Doğu'da yürütülen fetih hareketleri neticesinde Mezopotamya, İran ve Maveraünnehir sınırlarına ulaşılmış olup sınırlardaki hâkimiyeti sağlamak güçleşmiştir. Ayrıca Mâverâünnehir'de ve Türkistan'da bazı alanlar askerî amaçlarla kullanılarak buralara da ribât inşa edilmiştir. Abbâsîler Döneminde de Kuzey Afrika sahillerine birçok ribât yapılmıştır. Abbâsî Valisi Herseme b. Â'yen'in 179 yılında yaptırdığı Münestir Ribâtı çeşitli tadilatlar yapılarak günümüze kadar gelebilmiştir. I. Ziyâdetullah'ın 206 yılında Sûse Ribâtı yine günümüze kadar gelerek Sicilya fethinde ordunun denize açılan limanı olarak kullanılmıştır. Filistin sahillerindeki ribâtlar, müslüman esirlerin kurtarılması amacıyla yaptırılmıştır. Endülüs Emevîleri de Endülüs'ün doğu ve güney doğu sahillerine ribât yaptırmışlardır. Ayrıca Müslüman Türk devletleri Gazneliler'den itibaren ribât yaptırmışlardır.¹⁵

⁹ Murat Akarsu, "Hz.Ömer Döneminde Yönetim ve Yöneticilerin Uygulamalarından Kesitler", *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4 (2018), 64.

¹⁰ Hayreddin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020), el-Hac 22/38-39.

¹¹ Halit Çil, "İslam Tarihinde İlk ve Düzenli Ordunun Kuruluşu", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2/3 (2013), 79.

¹² Pırlanta, "Hz. Ömer Döneminde Askeri Teşkilat", 535.

¹³ Mustafa Necati Barış, "Hz.Ömer'in Yönetim Anlayışı", *Diyanet İlmî Dergi* 54/3 (2018).

¹⁴ Yiğit, "Ribât" (2008), 35/76.

¹⁵ Yiğit, "Ribât" (2008), 35/76.

Ribâtlar, X. yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha çok, yol güzergâhları üzerindeki yerleşim yerlerinde barınma işlevi olan binalar ve suflerin karşılaşip tanıştığı yer için kullanılmıştır. Kısaca ribât, Hz. Peygamberimiz dönemi ile X. yüzyıla gelinceye kadar zaman ve coğrafya'ya göre farklı amaç ve gayelere göre kullanılmış yapılardır.¹⁶

Ribât, cihat düşüncesinden hareketle dinî ve askerî bir müessese olarak ortaya çıkmıştır. Ribâtların en önemli çeşidi ve yaygın olarak kullanılan şekli fetih amaçlı ve askerî işlevi olandır. Ribât müessesinin tamamen İslâmî mahiyette olduğunu söyleyen George Marçais, Bizans İmparatorluğunda da aynı şekilde kurulan gözetleme kulelerinin ve müstahkem yapıların olduğundan bahsetmektedir. Müslümanların yaptığı ribâtlar, daha çok saldırılara karşı müdafaa sahası ve düşmanın gözetlenebilmesi için kuleleri olan önemli yapılardır.¹⁷

Ribât'ın ortaya çıkıp kurulması, İslâm düşüncesinde Yüce Allah'ın dini uğruna yapılan cihat arzusuna dayanması sebebiyle, ribât yapılarının kurulması ve devam etmesi mücahitlerle doğrudan ilişkilidir. Temel olarak ribât yapıları, sınırlardaki en tehlikeli noktalara yapılmış, çoğunlukla askerî işlev gören orduların toplanma merkezidir. İslâm Coğrafyasında ribâtlar, genellikle sınırlarda ve stratejik mevkiilerde kurulan yapılardır. İlk kurulduğundan beri özellikle cihat için gelen gönüllülerin toplandığı ve buldukları bölgenin halkı için canlarını, mallarını ve ırzlarını korudukları alanlardır. İslâm'ın ilk zamanlarında ribâtlar da gönüllü birlikler yer alırken İslâm Devletleri güçlendikçe ve teşkilatlarını kuvvetlendirdikçe ribâtlara da daimî ve muntazam askerî birlikler yerleşmiştir. İlk zamanlarda gönüllü olarak ribâtlar da yaşayanlar yine istedikleri zaman buralarda bulunmuşlardır.¹⁸ İlk ortaya çıkışı itibarıyla ribât, gönüllü kimselerin İslâm beldelerini korumak için oluşturdukları askerî bir teşkilattır. Askerî amaçlarla kurulan ribâtlar, sınır boylarını savunarak müdafaa sisteminin ilk tohumlarını atmışlardır. İlerleyen süreçte büyük bir şehir haline gelen ribâtlar, sınırlarda ve iç kısımlarda düzen ve asayişini temin etmişlerdir.¹⁹

Ribât ifadesinin tarihsel süreç içinde yüklendiği ikinci anlam sosyal bir teşkilat olmasıdır. Fetih hareketleri neticesinde değişen sınırlara kurulan ribâtlar, askerî önemini kaybederek yeni bir hizmet ve yardım anlayışı geliştirerek sosyal ve toplumsal bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle önemli noktalara inşa edilen ribâtlar, sahipsiz insanları ve yollarını koruyup gözetleyerek toplumsal hayatın düzenlenmesine katkı sunmuştur.²⁰

Büyük ticarî yollar üzerinde ve güvenliğin olmadığı tenha yerlerde çeşitli kervanları ve yolcuları barındıran ribât yapıları, hayır ve emniyet kurumu gibi özellik göstermişlerdir. Nitekim ribât yapıları önemli ticaret yolları üzerinde kurulmuş olup yolcunun, tüccarın rahat ve emniyet içerisinde konaklamasını sağlamıştır. Gelişim süreci içerisinde ribât yerleşkelerinde hiçbir insanî faaliyet atlanmadan kaliteli bir hizmet sunulmuştur. İçerisinde yeme ihtiyacını karşılamak için aşevi ve erzak kileri, dinlenmek için ayrılmış yatakhane, hastalananlar için eczanesi, yolcuların bineklerini koyacak ahır, samanlığı, namaz kılmak için mescidi, misafir hamamları vesaire her türlü ihtiyacı karşılayacak teşkilat ve tesisat

¹⁶ Murat Arapoğlu, *İslâm Mimarisinde Ribâtlar* (İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020), 35.

¹⁷ Mehmed Fuad Köprülü, "Vakfa Ait Tarihi İstılahlar- Ribât", *Vakıflar Dergisi* II (1942), 268.

¹⁸ Selami Sönmez, "Ortaçağ Türk ve İslâm Dünyasında Kervansarayların (Hanlar-Ribâtlar) Fonksiyonları" 16 (2007), 297.

¹⁹ Çetinkaya, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât (VII-XIII. Asırlar Arası)*, 21.

²⁰ Çetinkaya, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât (VII-XIII. Asırlar Arası)*, 21.

bulunmaktadır. Ribâtlar için kısaca son derece köklü bir hizmet anlayışına sahip sosyal kurumlardır, denebilir.²¹

Cihat temeliyle ortaya çıkan ribâtlar, fetihlerin son bulması ve sosyal yapının da düzene girmesiyle beraber dinî bir hüviyet kazanmış olup Müslümanların gönüllerinde taht kurmuştur. Müslümanlar arasında kendi çabalarıyla ribât kurup inşâ ettirmek, bağış gibi filler, sâlih amel kapsamında değerlendirerek onurlu bir iş yapmak anlamına gelmektedir. Nitekim parasını ribât yaptırmak ve tamir ettirmek için kullanmak veya ribâtta kalanların yiyecek ve içeceklerini karşılamak gibi faaliyetlerle ribât hizmetleri sürdürülmüştür. Bu hizmetler aksatılmamış ve sürdürüldükçe sevabının da artarak devam ettiği düşünülmüştür.

Ribâtlar ilk ortaya çıktıklarında yalnızca askerî eğitim ile meşgul olmuşlar, ancak daha sonra genç- gaziler de ilmî konularla meşgul olunca iki farklı eğitim ortaya çıkmıştır.²² Genç gaziler, İslâmî ilimlerle uğraşp hizmet vermeye başlamışlardır. Bu Genç-Gazîler, ribâtlarda dinî ilimleri okumuşlar, okutmuşlar ve çeşitli ilmî müzakereler ederek yetişmişlerdir. Bununla beraber yeri ve sırası geldiğinde de askerî faaliyetlere katılmışlardır.²³ Kısaca, tarihsel işleyişi esnasında ribâtlar mücahitlere hizmet verirken askerî hizmetinin azalmasıyla birlikte, din büyükleri ve sufiler vasıtasıyla günümüzdeki dergâh ve tarikatlar gibi işlev görmeye başlamıştır.²⁴

Askerî faaliyetlerin son bulması sebebiyle ribâtlar zaman içerisinde İslâm faaliyetlerinin yürütüldüğü mescit veya tasavvufî hareketlerin yaşandığı bir merkez haline gelmiştir. Tasavvufî faaliyetler İslâm Devletleri tarafından himaye edilip destek görmüştür. Tasavvufî kurumlar, din eğitiminin ve İslâm öğretisinin gelişip yayılmasına katkı sunması açısından oldukça önemlidir. Süreç içerisinde ribâtlar da namaz kılmak için ayrılan özel bölümler açılmış ve zamanla cuma namazlarının da kılındığı bir merkez haline gelmişlerdir. Ayrıca ribâtlarda bulunan ilim adamları veya dervişler, halk tarafından itibar, sevgi ve saygı görmüştür.²⁵

Kur'ân'da Ribât

İslâmiyet'in ilk zamanlarında gönüllü mücahitlerin hizmetleriyle ortaya çıkmış olan Ribât Teşkilâtı, zamanın şartlarına göre değişip gelişerek varlığını devam ettirmiştir. Ribât kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de kalpleri pekiştirmek²⁶ kalpleri güçlendirmek²⁷ inancını sonuna kadar güçlü tutmaya çalışmak²⁸ cihat için hazırlıklı olmak²⁹ ve güç hazırlamak anlamında toplam beş yerde geçmekte olup, bunlardan sadece iki tanesi bu çalışma ile alakalıdır. Kur'ân-ı Kerim'de "Allah'ın ve sizin düşmanlarınızı ve onların gerisinde olup sizin bilmediğiniz, ama Allah'ın bildiklerini korkutup caydırmak üzere, onlara karşı elinizden geldiği kadar güç ve savaş atları hazırlayın. Allah yolunda harcadığınız her şeyin karşılığı, zerrece haksızlığa uğratılmadan size tastamam ödenecektir"³⁰ buyrulmaktadır.

²¹ Sönmez, "Ortaçağ Türk ve İslâm Dünyasında Kervansarayların (Hanlar-Ribâtlar) Fonksiyonları", 304.

²² Çetinkaya, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât (VII-XIII. Asırlar Arası)*, 28.

²³ Köprülü, "Vakfa Ait Tarihi İstılâhlar- Ribât", 272.

²⁴ Sönmez, "Ortaçağ Türk ve İslâm Dünyasında Kervansarayların (Hanlar-Ribâtlar) Fonksiyonları", 307.

²⁵ Çetinkaya, *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât (VII-XIII. Asırlar Arası)*, 34.

²⁶ el-Kehf 18/14.

²⁷ el-Enfâl 8/11.

²⁸ el-Kasas, 28/10.

²⁹ Âl-i İmrân, 3/200.

³⁰ el-Enfâl 8/60.

Âyette geçen “Ribâtu’l- Hayl” ifadesi Allah yolunda cihat edebilmek için hususi atların beslenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu ifadeyi günümüzde Müslüman ordusunu hazırlamak ve en ileri teknolojiye sahip, top, tüfek, uçak, tank, zırhlı araç, dijital silahlar, yapay zekâ vesaire savaş cihazlarına sahip olmak şeklinde anlamak mümkündür. Bununla düşmanı korkutup püskürtmek hedeflenir. Böylece düşman hiç savaşmaya bile teşebbüs edemeyecek ve vazgeçecektir. Korku duygusu, düşmanı caydırmakla kalmayıp aynı zaman da düşmanın Müslümanlarla uğraşmak için asker birliği oluşturamayıp ve savaş malzemeleri temin edememesine sebep olacaktır.³¹

Âyette geçen “Güç yettiğince kuvvet hazırlayın” emri, günümüz şartlarına uygun ordu kurmak ve asker yetiştirmek şeklinde anlaşılmalıdır. Çünkü artık savaş, sıradan eli silah tutsun tutmasın herkesin katılmasıyla yapılacak bir fiil değildir. Bilakis özel eğitime tabii tutulmuş, savaş tekniklerini iyi bilen ve günümüzün savaş şartlarına uygun yöntem ve tekniklerle yapılacak bir fiildir. Tarihsel süreçte ‘kuvvet hazırlığı’ yani savaş araçları farklıdır. Geçmişte savaş araçları at, ok, yay ve benzeri iken günümüzde silah, tüfek, uçak, tank, zırhlı araç, bomba ve çeşitleridir.³² Bu ayette İslâm’ın ve Müslümanların bilinen veya bilinmeyen hasımlarını sindirmek, korkutmak ve İslâm’a karşı gelmeyi engellemek için her an hazır bulunması istenmektedir. Nitekim Müslümanlar her daim ihtiyatlı olup hayat mücadelelerini devam ettirmek için gerekli tedbirleri almak durumundadırlar.³³

Ribât kelimesinin geçtiği ikinci âyet şöyledir: ‘Ey iman edenler! sabredin. Sabır yarışında düşmanlarınızı geçin. (Cihat için) hazırlıklı ve uyanık olun ve Allah’a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz.’³⁴ Âyette Müslümanlara ‘sabırlı olmak ve sabırda yarışmak’ emredilmektedir. Müslümanlar, günümüzde Allah düşmanları tarafından her türlü işkence, haksızlık ve kötülöklere maruz kalmaktadır. Bu âyetle; müslümanların haksızlığa karşı sabretmeleri, Allah düşmanlarına fırsat vermemeleri ve onlarla rekabet halinde olarak, dayanıklılık göstermeleri istenmektedir.³⁵

Günümüzde ‘Sabredin’ ifadesini, nefis ve şeytanın etkisine karşı koymak, şüpheleri defetmek, dinin, tevhidin bayrağına sahip çıkmak, doğal afetlere karşı direnmek, yasak ve haramlardan kaçınmak, kıskançlık, haset gibi kötü duygulardan sıyrılıp uzaklaşmak gibi birçok manada anlayabiliriz. Nitekim çirkin ve kötü huyların, iyi ve güzel huylarla yer değiştirmesi için insan hayatı boyunca sabrederek, mücadele etmek durumundadır. Âyette, sabredin ifadesinden sonra aynı ifade yeniden farklı bir kiple kullanılmaktadır. Çünkü sabretmek güç ve zor bir iştir. Sabır nefsi tutarak, Yüce Allah’ın razı olmadığı şeyleri yapmamaktır.³⁶ Âyette geçen ‘İsbiru’ ifadesi, kişinin kendini ilgilendiren konulara sabrı ve ‘Sabiru’ ifadesi de kişinin kendisi dışında diğer şahıslara ve olaylara karşı gösterdiği sabrı ifade etmektedir.³⁷

Âyette geçen ‘rabitü’ emri, askerlik vazifesinde nöbette uyanık ve tetikte olmak şeklinde anlaşılmalıdır. Nitekim Uhud Savaşında, ganimet hevesiyle nöbet noktalarının terkedilmesi sonucu Müslümanlar savaşı kaybetmiştir. Bu sebeple hudutta nöbet tutan

³¹ Bayraktar Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur’ân Tefsiri* (İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2008), 8/58.

³² Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’ânı Kerim’in Türkçe Meâli ve Alisi ve Tefsiri* (İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1996), 3/1094.

³³ Süleyman Ateş, *Kur’ân-ı Kerim Tefsiri* (Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988), 1095.

³⁴ "Âl-i İmrân", 200.

³⁵ Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’an Tefsiri* (İzmir: Anadolu Yayınları, 1986), 3/1194.

³⁶ İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhül-Beyân Tefsiri* (İstanbul: Damla Yayınevi, ts.).

³⁷ Yıldırım vd., *Fahruddin er-Razi Tefsir-i Kebir Mefatihü’l-Gayb* (Ankara: Akçağ, 1990), 7/299.

askerler, her daim uyanık, tedbirli ve tetikte olmalıdır.³⁸ Âyette 'cihat' için hazırlıklı olmaktan bahsedilmektedir. Günümüzde düşman çok ince çalışıp İslâm aleyhine propaganda yapıp kendi kültür, örf ve adetlerini yaymaya çalışmaktadır. Bu durumda biz Müslümanların daha çok çabalayıp çalışması, düşmanın sinsi faaliyetlerine kafa yorması sonucu çıkmaktadır.³⁹

Allah yolunda ribâta olmak, insanı Allah yolunda güzel işler yapmaya yönlendirerek nefsi namaz gibi güzel şeylere alıştırmaya özendirir. Bununla beraber Allah yolunda yapılacak mücadele de hazırlıklı olmayı gerektirir. Burada hazırlıklı olmaktan kasıt, ribât etmektir.⁴⁰

RİBÂTLA ALAKALI HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hadislerde Ribât

Düşmana karşı bir kimsenin beden ve kuvvetiyle hazırlanması karşısında hadiste 'Kim Allah yolunda bir gece ribât vazifesinde bulunursa bu vazifesi bir gününü oruçla ve gecesini ibadetle geçirmiş gibi olduğuna işaret edilir'⁴¹ buyrulmaktadır. Hadiste böyle denilme sebebi düşman karşısında hazır olup nöbet bekleyen kimsenin İslâmiyet uğruna kendini feda etmesi ve Allah tarafından nöbet bekleyene verilecek olan sevabı arzulamasıdır. Hadiste sınırlarda bekleyen askerlere bu mükâfatın verilecek olmasına 'Allah için ve onun uğruna olması' şartı konulmuş olup Allah rızası olmadan yapılacak her türlü davranışın boş olduğu vurgulanmaktadır.⁴²

Hiz. Peygamber 'Allah yolunda bir günlük ribât, diğer menzillerde geçirilen bin günden daha hayırlıdır'⁴³ buyurmaktadır. Bu hadiste, verilen rakamlarla ribât etmenin önemi ve üstünlük derecesi ortaya konulmaktadır. Hiz. Peygamber, sâlih amele ve faydalı işlere yönelmeyi ribât kelimesiyle ifade etmektedir. Hadiste Allah'ın rızası ve hoşnutluğu uğruna geçirilecek bir günlük bekleyişin, diğer her türlü zaman ve mekândan daha üstün ve daha faydalı olduğu vurgulanmaktadır. Dinimizde yalnızca Allah'ın rızası için Müslümanların ülkelerini ve dinlerini korumaları teşvik edilmektedir.⁴⁴

Ribât, Allah'ın rızası ve dini için cihat eden kimsenin sınır veya cephe yapması gereken görevi ifade etmektedir. Bu sebeple cihat kavramıyla beraber değerlendirilmesi gereken özel bir ifadedir. Ribât, aslında cihat görevi yerine getirilirken, bu görevi en uç noktada yapmaktır. Bilinir ki sınırda nöbet tutmak ile içeri bölgelerde görev yapmak arasında fark vardır. Sınırdaki murâbit/nöbetçi, en ufak bir gaflete düşse içeri bölgelerde nöbet tutanın işi çok daha zorlaşacaktır. Bu sebeple ribât, görev olarak cihattın içinden bir kavram olmakla beraber cihattan daha zor bir görevdir.

³⁸ Bayraklı, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an Tefsiri*, 4/567.

³⁹ Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, 3/1194.

⁴⁰ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Kitabevi, 1971), 2/1265.

⁴¹ Ebû Abdûllah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (ö.273/887) İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, nşr. Heyet (Dâru't-Te' sîl, 2015), "Cihat", 7.

⁴² Canan, *Kütüb-i sitte*, 18.

⁴³ Abdullâh Muhammed b. İsmâ'il (ö.256/870) Buhârî, *el-Câmi'u'l-Musnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar*, nşr. Muhammed Zuheyr en-Nâsır (Beyrut: Dâru Tûku'n-Necât, 2001), "Cihat", 73; Ebû'l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri (ö.261/875) Muslim, *el-Musnedu's-Sâihu'l-Muhtasar bi Nakli'l-Adl'ani'l-Adl ilâ Resûlillâh*, nşr. Heyet (Kahire: Dâru't-Te' sîl, 2014), "İmaret", 163; Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Horâsânî (ö.303/916), *el-Muctebâ, es-Sunenu's-Suğrâ*, nşr. Heyet (Kahire: Dâru't-Tesil, 2012), "Cihat", 39; Ebû İshâ Muhammed b. İshâ (ö.279/893) et-Tirmizî, *es-Sunen*, nşr. Heyet (Dâru't-Te' sîl, 2015), "Fedâilu'l-Cihat", 26; İbn Mâce, "Cihat", 7.

⁴⁴ Canan, *Kütüb-i Sitte: Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, 18.

Cihat, Allah'ın adının yücelmesi, kâfirlere karşı savaşmak ve İslâm'ın korunup-yayılması için her türlü gayret edip, çalışmak demektir. Allah yolunda ve onun uğrunda cihat etmek hem Kur'ân'da hem de Hadislerde üzerinde durulmuş önemli bir konudur. Nitekim Hz. Peygamberimiz, '*Kim Allah yolunda ilâ-yı kelimetullah için, devenin iki sağıını arasında geçen müddet kadar savaşacak olsa cennet kendisine vacip olur*' buyurarak Allah'ın hoşnutluğu ve dini uğrunda ihlas ve samimiyetle cihat eden bir Müslümanın cennete girebileceğini müjdelemektedir.

Hz. Peygamber, Allah yolunda cihat etmenin önemini ve mücahidin elde edeceği merteye ve üstünlüğü anlatmak için, kendisine sorulan '*insanların en efdali kimdir*' sorusuna '*Allah yolunda malıyla ve canıyla cihat eden mü'min kişi*'⁴⁵ diyerek cevap vermektedir. Hadiste geçen Allah yolunda malı ve canı ile cihat ifadesi, imanca insanların en yükseği ve mertebeye insanların en üstünü kastedilmektedir. Nitekim Yüce Allah'a iman etmek üstün bir iştir. Dolayısıyla mü'min de değerli ve erdem sahibidir. Hz. Peygamber, kendisine sorulan sorulara kişiye, duruma ve zamana göre cevap verdiği bilinmektedir. Böyle bir soru cihat anında sorulmuş ise verilen cevap mücahitleri hem tatmin etmiş hem de cihata katılma konusunda heyecanlandırmıştır.⁴⁶

Sınır veya hudut, emniyetten ve güvenlikten uzak, kolayca düşmanın eline geçme tehlikesine sahip, bir ülke topraklarının diğer ülkelerin sınırlarına en yakın yeridir. Bu sebeple ülke sınırlarında nöbet tutmak çok kıymetlidir. Sınırdaki nöbet tutmak, düşmana karşılık verecek ilk yerde bulunmayı gerektirir. Bunun içinde sınırdaki görev almak oldukça zor ve fazlaca fedakârlık isteyen bir iştir. Sınırları korumak ve sahip çıkmak bir ülkenin geleceğidir. Bir yerin vatan olması ve içinde İslâm Dininin yaşatılması için o vatanın sınırları mutlak manada korunmalıdır. Nitekim Uhud Savaşında mücahitler Allah Resûlüne verdikleri sözü unutup mal ve mülke meyletmeleri, ganimet hevesine düşmeleri sebebiyle savaş kaybedilmiştir. Bu durum Müslümanların bir anlık yanlışa düşerek Allah Resûlünün sözünün dışına çıkmaları sebebiyle yaşanmıştır. Buradan hareketle denilebilir ki askerlik görevindeki bir asker her an uyanık ve tetikte olmalı, her ne sebeple olursa olsun nöbet yerini terk etmemelidir.

Geçmişte devletlerarası sınır koruma faaliyetleri varken nöbet tutmak oldukça önemli idi. Günümüzde toprak yarışından öte, kendi kültür ve birikimini başka beyinlere aktararak soğuk savaş dönemine girilmiş oldu. İşte bu noktada ilim faaliyetleri yürüten öğrenci ve öğreticilere iş düşmektedir. İlim konuları daha fazla gündeme gelmeli ve teşvik edilmelidir. Sınır bekçiliği yani ribât, beyinlere, kalplere, gönüllere, ailelere, sokaklara kısaca toplumun her alanını kuşatmalıdır. Ribât, yabancı ve aykırı olan her şeye karşı İslâm'ın, sınırlarını korumak şeklinde anlaşılmalıdır.

Hadislerde Murâbıt

Sınırdaki nöbet tutmayı ifade eden ribât kelimesinden türetilmiş olan murâbıt, sözlükte bir yere yerleştirilip tayin edilmiş birlikler anlamına gelmektedir.⁴⁷ Şu halde murâbıt, ribâtlara yerleştirilmiş asker anlamında kullanılmaktadır. Dinî ve örfî kaynakların birçoğunda askerlik mesleği oldukça üzerinde durulup düşünülen bir konu olagelmıştır. Askerlik hem dinimiz

⁴⁵ Buhârî, "Cihat", 2; Muslim, "İmaret", 122,123; et-Tirmizî, "Fedâilu'l-Cihat", 24; "Cihat", 7; Suleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö.275/889) Ebû Dâvûd, *Sunenu Ebî Dâvûd*, nşr. Adil Muhammed 'Ammâr 'Abbâs (Kahire: Dâru't-Te'sîl, 2015), "Cihat", 7.

⁴⁶ Canan, *Kütüb-i sitte*, 6/19.

⁴⁷ Mutçalı, *Arapça- Türkçe Sözlük*, 306.

hem örfümüz açısından kutsal bir meslek olarak tanımlanır. 'Asker olma' düşüncesinin arkasında yatan temel düşünce bir bireyin hem milletine hem ülkesine hem de Yüce Allah'a karşı olan sorumluluklarını yerine getirmesi için bir araç olmasıdır.

Her ülke kendi bütünlüğünü ve güvenliğini sağlamaya önem verir. İçte ve dışta oluşabilecek sıkıntıları, sorunları önceden görüp önlemine almaya çalışır. Özellikle ülke sınırlarında oluşabilecek herhangi bir saldırı veya tecavüz, sınırları ihlal etmek anlamına gelip birçok savaşın çıkma sebebidir. Bu yüzden ülke sınırlarını beklemek, oralarda nöbet tutmak İslâm nazarında cihat sayılır. Cihattaki amaç; genel olarak hem toprakları korumak hem de bu topraklarda yaşayan insanların dinini, canını, güvenliğini sağlamak ve ülkenin refah düzeyini artırmaktır. Bir devletin varlığının devamını sağlayabilmesi için askerî düzene ve askerî birliklere ihtiyacı vardır. İslâm ülkelerinde her bir fert askerlik vazifesinin bilincindedir.⁴⁸

Dinimize göre bir insan, dünyada ne kadar iyilik ve kötülük yapmışsa onun karşılığını mutlaka görecektir. Bilindiği üzere insan öldüğünde hesap gününe kadar amel defteri kapanır. Fakat bir hadisinde Hz. Peygamber, '*Her ölenin amelini son verir, ancak Allah yolunda ölen murâbit müstesna*'⁴⁹ buyurmaktadır. Bu hadiste, mükâfatını Yüce Allah'tan bekleyerek şehit düşen birinin amel defterinin kapanmadığı ve insanların huzuru için kendini feda eden kişilerin âhiretteki mertebelerinin yüksekliği vurgulanmaktadır.⁵⁰

Hz. Peygamber, bu hadisi ile Yüce Allah'ın dini uğruna uğraşan murâbitleri özel bir konumda değerlendirmiş ve şehit olmaları halinde sıradan bir ölü gibi olmadıklarına vurgu yapmıştır. Ayrıca murâbitlerin, şehitler gibi yaptıkları fedakârlığın karşılığı olarak amellerinin kıyamet gününe kadar artarak devam edeceği ve kabir azabına uğratılmayacakları müjdelenmiştir. Kısaca bahsedilen hadiste, murâbitin iyi ve güzel amellerinin yazılmaya devam ettiği, diğer insanlar gibi bir sürece tabi olmadıkları ve asıl önemli olanın Müslümanların hürriyeti, özgürlüğü ve selameti olduğunun vurgusu yapılmaktadır.

Ölüm bu dünya için sonu, âhret hayatı için başlangıcı temsil eder. Ölümle dünya hayatı bittiği gibi ameller de son bulur. Ancak Hz. Peygamberimiz, başka bir hadisinde bu durumla ilgili bazı istisnaların varlığından bahsetmiştir. Bu istisnalardan ilki, herkesin faydalandığı cami, yol, köprü gibi hayrı devam eden iyilikler yani sadaka-ı cariyeye' dir. Bir diğeri kendisinden istifade edilebilen ilim tahsili, sonuncusu da kişinin arkasında bıraktığı sâlih evlattır.⁵¹ Kısaca, dinimizce insanoğlunun âhiretteki konumunu, dünyada iken yaptıkları ve yapmadıkları belirleyecektir. İnsan, hayatta iken toplayıp kazanabildiği hayır ve iyi amelleriyle değer ve kıymet kazanıp-kaybedecektir. Nitekim bir insanın amel defteri ölmesiyle kapanır ve kıyamet günü her insan kendi amel defterinden sorumlu tutulur.

Hadislerin birçoğunda Murabit'ın üstün olduğuna, amel bakımından fiilleri yaşıyormuş gibi devam ettiğine ve bu durumun yalnızca ona özel olduğu üzerinde durulmaktadır.⁵² Hz. Peygamber, '*Kim Allah yolunda ribâta iken ölürse, dünyada işlemiş olduğu iyi amelinin sevabı ölümünden sonra da üzerine akıtılır, rızkı da ona aktarılır, kabir meleklerinden de emin olur ve Allah onu kıyamet günü korkudan emin olarak diriltir*'⁵³ buyurmaktadır. Başka bir Hadisi Şerifte de '*Bir gün bir gece serhat bekçiliği bir ayın orucu ile teravihinden daha hayırlıdır.*

⁴⁸ Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Riyâzû's Salihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, nşr. M.Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük, çev. M.Yaşar Kandemir vd. (İstanbul: Erkam Yayınları, 2008), 22.

⁴⁹ Tirmizî, "Fedâilü'l-Cihat", 2; Ebû Dâvûd, "Cihat", 16.

⁵⁰ Canan, *Kütüb-i sitte*, 18.

⁵¹ Tirmizî, *Ahkâm*, 36; Muslim, "Vasiyyet", 26.

⁵² Ahmed Davudoğlu, *Salih-i Müslim Terceme ve Şerhi* (İstanbul: Neşriyat A.Ş, 1978), 9/129.

⁵³ İbn Mâce, "Cihat", 7.

Ölürse üzerine dünyada iken yaptığı ameli ve rızkı cereyan eder. Kabir fitnesinden de emin olur' ⁵⁴ buyurmaktadır. Bu hadislerde, Yüce Allah'ın dini uğruna, sınırda nöbet bekleyen Müslümanlar için birtakım müjde ve haberlerin olduğundan bahsedilmektedir.

Murâbit, hudutları korumak için nöbet tutup, gözcülük ve bekçilik yapan kişilerdir. Sınırları bekleyip, düşmanla karşılaştıklarında ilk müdahaleyi yapacak kimselerdir. Murâbitlar, tıpkı mücahitler gibidir. Yerine göre düşman gelip ilişmesin diye nöbet tutup bekçilik yaparlar yerine göre asker olup düşmanla savaşır. Murâbit olmak, hadislerde belirtildiği gibi önemli ve kıymetli bir vazifedir. Nitekim murâbitlar, hududu, iç kesimleri vesaire koruyarak insanların rahat ve refah bir hayat yaşamasını sağlarlar. Bu sebeple hadisler de murâbit olmanın sevabının büyük olduğundan bahsedilmektedir.

Günümüzde üç kutsal dinde önemli bir yere sahip olan Kudüs şehri baskı, zulüm ve işgal altındadır. Manevi bir kutup ve ilim merkezi olan bu şehri, müslüman halkı yani zamanın murâbitleri terk etmeyerek, canları pahasına gece gündüz bekleyerek Allah için ribâta durmaktadırlar. Bu kutsal görev yalnızca Kudüslü Müslümanlarla sınırlı kalmayıp tüm İslâm ümmetini ilgilendirmektedir.

Allah Yolunda Ribât

Hz. Peygamber, 'sabah (Gadve) veya akşam (Ravha) herhangi bir vakitte Allah yolunda (cihat için) bir kere yürüyüş, dünyadan ve dünyadaki şeylerin hepsinden hayırlıdır'⁵⁵ buyurmaktadır. Hadiste geçen 'Gadve' kelimesi sabahın başlangıcından gün ortasına kadar olan sürede yola çıkmak, 'Ravha' kelimesi de öğlen, gün ortasından güneşin batmasına kadar olan sürede evden çıkmak anlamındadır.⁵⁶ Hadiste geçen bu iki ifadeyi gece ve gündüzün herhangi bir anında çıkmak olarak anlaşılmalıdır.⁵⁷ Allah yolunda olan birinin günün herhangi bir zamanında yaptığı her iş, her yürüyüş veya her gezinti Gadve ve Ravha olarak değerlendirilmelidir. Hadisi Şeriflerde sabah veya akşam yürüyüşlerinin değeri ve fazileti dünyanın bütün fiil ve amellerinden daha iyi ve daha hayırlı görülmüştür.⁵⁸

Bir insanın Allah'ın dini ve rızası için yapacağı bir seferlik çıkış, o insana dünyanın bütün nimetleri verilse de eşit olmaz. Nitekim dünya nimetleri gelip geçici, ahiret nimetleri ise kalıcı, ebedîdir. İnsanoğlu bütün dünya nimetlerine sahip olup onları Allah yolunda ve âhiret için sarf etse bile âhirette bir saniyelik yapacağı bir davranışa denk olmaz. Ahiretin kısa bir süresi dünyadaki uzun bir süreden, daha değerli ve büyüktür.⁵⁹

İnsan, kendisini yaratması sebebiyle Allah'a karşı derin bir saygı ve sevgi barındırır. Bu da farklı zamanlarda çeşitli şekil ve davranışlar ile ortaya çıkar. İnsan, Allah'a sevgi ve saygı duyduğu için ibadet edip, emir ve nehiylere dikkat eder. Bunun da daha ötesinde belirli anlarda kalplerinde duydukları huşunun sonucunda ağlayarak dua ve tövbe etme yolunu tercih ederler. Böylelikle Yüce Allah'ın huzuruna günah ve kirlere arınmış olarak çıkarlar.⁶⁰ Bu durumu Hz. Peygamber 'İki göz vardır, onlara ateş değmez: Allah için ağlayan gözle, Allah yolunda uyanık sabahlayan göz'⁶¹ buyurarak açıklar. Allah korkusuyla ağlamak kul olarak üstün

⁵⁴ Muslim, "İmaret", 163.

⁵⁵ İbn Mâce, "Cihat", 2.

⁵⁶ Haydar Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1983), 7/468.

⁵⁷ Nevevî, *Riyâzü's Salihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, 16.

⁵⁸ Canan, *Kütüb-i Sittet: Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, 19.

⁵⁹ Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi*, 9/75.

⁶⁰ Nevevî, *Riyâzü's Salihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, 45.

⁶¹ et-Tirmizî, "Fedâilu'l-Cihat", 12.

dereceye sahip olmayı ve kulluk bilincinde olmayı gerektirir.⁶² Hadiste geçen '*Allah yolunda uyanık sabahlayan göz*' ifadesinden olası bir savaş halinde Müslümanların canını, dinini ve vatanını korumak amacıyla gece boyunca uyanık kalıp nöbet tutmak ve geceyi Allah yolunda geçirmek anlamları ortaya çıkmaktadır. Nitekim Yüce Allah'ın yolunda, O'nun rızası ve Müslümanların selameti için bir gece ribâta bulunmak hadislerde çok kıymetli ve faydalı görülmektedir.

Yüce Allah'ın yolunda nöbet beklemenin fazilet ve üstünlüğü hadislerde çeşitli şekillerle dile getirmiştir. Bunlardan bir tanesi Allah yolunda nöbet tutan askerlere dua etmek şeklindedir. Nöbet tutan asker için '*Allah, askerlerin nöbetini tutan kimseye rahmet eylesin*'⁶³ buyrulmaktadır. Bu hadis, Yüce Allah'ın dini için çalışıp, uğraşan hatta ribâta bekleyen askerleri Allah'ın rahmeti ile müjdelemektedir.⁶⁴

Hız. Peygamber, hadislerinde Allah'ın yolunda olmak ve O'nun uğruna savaşmak için at bağlayıp, hazır bulundurmanın faziletinden bahseder. '*Atların alınlarına kıyamet gününe kadar hayır düğümlemişti*'⁶⁵ buyurarak atı, Allah yolunda cihat etmenin önemli bir sembolü olarak değerlendirmiştir. Hadiste geçen '*atın alını*' ifadesi bir benzetmedir. Atın alını ile hayır ve iyiliğin dünyada da âhirette de birbirinden ayrılmayacağını ifade eder. Bir insan, beslediği atla savaşa gitse Yüce Allah'ın dinini tebliğ ettiği için âhiretini, bu savaştan ganimet elde etse dünyalık geçimini elde eder.⁶⁶

Hadislerde atın üç çeşidinden bahsedilir. Bunlardan biri Allah yolunda cihat etmek için beslenen atlar olup, sahibine sevap kazandıran ve bakımı sırasında verilen her emeği âhirette sevap olan attır.⁶⁷ Bu durumu '*Kim Allah'a inanarak ve vadine bağlanarak O'nun yolunda cihat etmek için at beslerse, o atın yediği, içtiği, gübresi vs. kıyamet gününde o kimsenin sevapları arasında olacaktır*'⁶⁸ hadisi desteklemektedir. At ile alakalı bu hadislerden sonra günümüzde sahip olunan her araç ve gereci Allah yolunda iyilik yapıp, güzel işler ortaya koymak için kullanmak gerektiği manası ortaya çıkar. Hız. Peygamberin zamanının şartlarında atları, günümüzün şartlarında da yeni çıkmış teknolojik cihazları Allah yolunda hizmet etmek için kullanmak mümkündür.

SONUÇ

Bu çalışmada ele alınan ribât, olası düşman saldırısına karşı sınır boylarında nöbet tutmak, cihat için hazırlık yapmak, İslâm topraklarını korumak gibi anlamlara gelmektedir. İslâm'ın ilk yıllarında ortaya çıkıp zamanla gelişme gösteren ribât müessesesi hakkında Kur'an-ı Kerim ve hadislerde mevcut bilgiler bulunmaktadır. Ribâtlar, gönüllü mücahitlerin hizmetleriyle kurulup İslâm toplumunda birden fazla kollara ayrılarak varlığını ve hizmetlerini devam ettirmiştir.

Ribât, Hadis kaynaklarında cihat kavramı ile beraber ele alınmıştır. İlk olarak askeri bir kurum olarak ortaya çıkan ribâtlar, zamanla bu işlevini kaybetmiştir. Yapılan cihat faaliyetleri sonucu genişleyen sınırlar sebebiyle bu sınırlara kurulan ribâtlar, iç bölgelerde kalmıştır. İç bölgelerde kalan ribâtlar daha çok sosyal ve benzeri alanlarda kullanılmıştır.

⁶² Canan, *Kütüb-i Sitte: Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, 33.

⁶³ İbn Mâce, "Cihat", 8.

⁶⁴ Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 7/468.

⁶⁵ Buhârî, "Cihat", 43; Muslim, "İmaret", 26.

⁶⁶ Nevevî, *Riyâzü's Salihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, 88.

⁶⁷ Hatipoğlu, *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*, 7/507.

⁶⁸ Buhârî, "Cihat", 45; "Hayl", 11.

İslâm adetlerine göre savaşmak ve savaş için hazırlanmaktan maksat insan öldürmek, ganimet kazanmak veya toprak genişletmek değildir. Bilakis düşmanlarımıza karşı hazır olmayı, onları korkutup kaçırmak maksadıyla her an savaşa ve savunmaya hazır olmak tembihlenmektedir.

Hadislerde, Yüce Allah'ın rızası hedeflenerek ribât'ın, önemi ve fazileti üzerinde durulmuştur. Hz. Peygamber, gerek fiilleri gerekse sözleriyle Müslümanları ribâta teşvik etmiştir. Bir gecelik sınırda nöbet bekleme görevinin bin geceye tekabül ettiği, sınırda nöbet beklemenin sevap, hayır ve faziletiyle alakalı hadisler Müslümanlara moral olup, daha fazla bu yolda çalışmalarına sebep olmuştur.

Sonuç olarak, hadislerde ribât, sınırlarda bekleyip düşman saldırılarına karşı hazır olmayı ifade eden önemli bir kavram olarak değerlendirilmiştir. Ribât, cihat kavramının bir parçası olarak görülmüş ve Allah'ın rızası uğruna sınırlarda nöbet beklemenin büyük bir fazilet olduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda, ribâta beklemenin sadece silahlı mücadele değil, aynı zamanda ilim, ibadet ve fedakârlık gibi çeşitli alanlarda gerçekleşebileceği belirtilmiştir. Hadisler, Allah'ın yolunda ribâta bulunmanın özel bir mükâfat ve sevapla ödüllendirileceğini, dünya ve âhîret hayatında değerli bir konuma sahip olacaklarını ifade edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Murat. "Hz.Ömer Döneminde Yönetim ve Yöneticilerin Uygulamalarından Kesitler". *İslam Tarihi Araştırmaları Dergisi* 4 (2018).
- Arapoğlu, Murat. *İslam Mimarisinde Ribâtlar*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2020.
- Ateş, Süleyman. *Kur'ân-ı Kerîm Tefsîri*. Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.
- Barış, Mustafa Necati. "Hz.Ömer'in Yönetim Anlayışı". *Diyanet İlmî Dergi* 54/3 (2018).
- Bayraklı, Bayraktar. *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsîri*. İstanbul: Bayraklı Yayınları, 2008.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Kura'anı Kerim'in Türkçe Meâli ve Alisi ve Tefsiri*. İstanbul: Bilmen Basım ve Yayınevi, 1996.
- Buhârî, Abdullâh Muhammed b. İsmâ'îl (ö.256/870). *el-Câmi'u'l-Musnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar*. nşr. Muhammed Zuheyr en-Nâsır. Beyrut: Dâru Tûku'n-Necât, 2001.
- Bursevî, İsmail Hakkı. *Rûhûl-Beyân Tefsîri*. İstanbul: Damla Yayınevi, ts.
- Canan, İbrahim. *Kütüb-i Sitte: Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*. nşr. Ahmet Hikmet Ünalmiş. Ankara: Akçağ, 1988.
- Çetinkaya, Bülent. *Ortaçağ İslâm Dünyasında Ribât (VII-XIII. Asırlar Arası)*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Çil, Halit. "İslam Tarihinde İlk ve Düzenli Ordunun Kuruluşu". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 2/3 (2013).
- Davudoğlu, Ahmed. *Sahîh-i Müslim Terceme ve Şerhi*. İstanbul: Neşriyat A.Ş, 1978.
- Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Horâsânî (ö.303/916). *el-Muctebâ, es-Sunenu's-Suğrâ*. nşr. Heyet. Kahire: Dâru't-Tesil, 2012.
- Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö.275/889). *Sunenu Ebî Dâvûd*. nşr. Adil Muhammed 'Ammâr 'Abbâs. Kahire: Dâru't-Te'sîl, 2015.
- Hatipoğlu, Haydar. *Sünen-i İbni Mâce Tercemesi ve Şerhi*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1983.
- İbn Mâce, Ebû Abdûllah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (ö.273/887). *Sunenu İbn Mâce*. nşr. Heyet. Dâru't-Te' sîl, 2015.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020.

- Köprülü, Mehmed Fuad. "Vakfa Ait Tarihi Istilâhlar- Ribât". *Vakıflar Dergisi* II (1942), 268.
- Muslim, Ebû'l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî (ö.261/875). *el-Musnedu's-Saîhu'l-Muhtasar bi Nakli'l-Adl'ani'l-'Adl ilâ Resûlillâh*. nşr. Heyet. Kahire: Dâru't-Te' sîl, 2014.
- Mutçalı, Serdar. Arapça- Türkçe Sözlük. İstanbul: Dağarcık Yayınları, 1995.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Şeref b. Mürî en-. *Riyâzü's Salihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*. çev. M.Yaşar Kandemir vd. nşr. M.Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük. İstanbul: Erkam Yayınları, 2008.
- Pakalın, Mehmet Zeki. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü III. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Pırlanta, İsmail. "Hz. Ömer Döneminde Askeri Teşkilat". ed. Ali Aksu. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 1 (Sivas 2018), 533.
- Sami, Şemseddin. *Kâmûs-i Türkî*. İstanbul: İkdâm matbaası, 1899.
- Sönmez, Selami. "Ortaçağ Türk ve İslam Dünyasında Kervansarayların (Hanlar-Ribâtlar) Fonksiyonları" 16 (2007).
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ (ö.279/893) et-. *es-Sunen*. nşr. Heyet. Dâru't-Te' sîl, 2015.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Eser Kitabevi, 1971.
- Yıldırım vd. *Fahrüddin er-Razi Tefsîr-i Kebîr Mefatihü'l-Gayb*. Ankara: Akçağ, 1990.
- Yıldırım, Celal. *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*. İzmir: Anadolu Yayınları, 1986.
- Yiğit, İsmail. "Ribât". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 2008. Erişim 03 Ağustos 2024. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ribat>

ARAŞTIRMANIN ETİK İZİNİ

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Araştırmanın tüm aşamaları yazar tarafından gerçekleştirilmiştir.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.